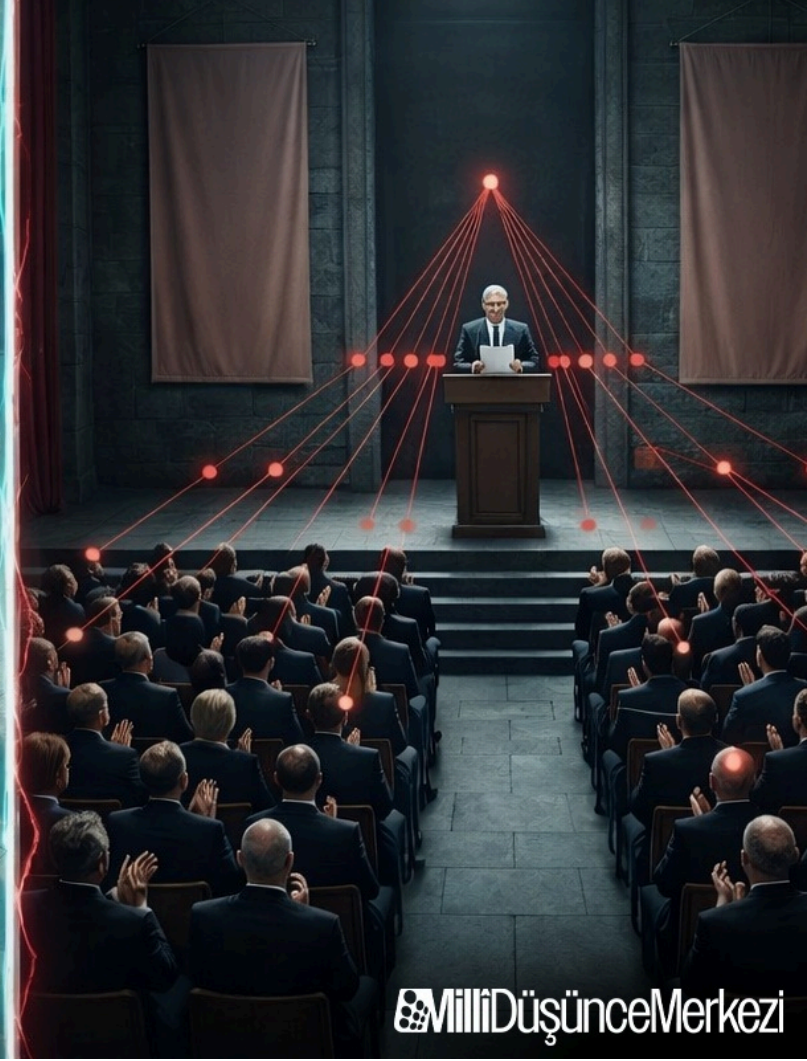

İskender
Öksüz

MilliDüşünceMerkezi

Zekâ ve toplum

İskender Öksüz

Toplumdan insan beynine, oradan yapay zekâya... Bunların her birini noktalar ve noktaların arasında bağlar şeklinde modelleyebilirsiniz. Toplumda fertler ve aralarındaki ilişkiler. Beyinde nöronlar ve onları birbirine bağlayan sinapslar. Yapay zekâ da böyle. Düğümler ve düğümler arası bağlantılar.

Bu modellemeyle başka bir şeyi de fark ediyorsunuz. O kişiler, nöronlar, düğümler önemli önemli olmasına da aralarındaki bağlantılar daha da önemli. Böyle ağlarda bağlantı sayısı fert-nöron-düğüm sayısından binlerce defa fazla.

Hayır, bu yazı bir yapay zekâ yazısı değil. Nöroloji yazısı da değil. Toplumlara bu düğümler ve bağlantılar mantığıyla bakmak istiyorum. Toplumu oluşturan ağda, belki diğerlerinde olmayan bir şey var. İnsan toplumu meydana gelir gelmez kendi içinde bir teşkilatlanmaya gidiyor. İşte bu teşkilatlanma mecburiyeti bazen bir aşağıdakiler - yukarıdakiler yapısı doğurabiliyor.

Statü mü görev mi?

Her zaman değil. Bazen "başkan" mesela göç sırasında başkanlık yapıyor, göçü çekip çeviriyor, mevsimlik yer değiştirme sona erince de başkan diye bir unvan kalmıyor. Makamlar görevlendirmelerden ibaret, ilelebet süren statüler değil. Bazen hiç yönetim piramidi yok. Yani başkanlar, başkanların adamları falan yok. Bazen yönetim teşkilatı var ama bu toplumun kendi eliyle yaptığı bir görevlendirme toplum arzu ettiği zaman yöneticileri değiştiriyor. Demokrasiler böyle.

Toplumdaki ilişki ağları bazen yatay. İnsanlar kendi eşitleriyle yoğun ilişki içinde. Her türlü alışveriş, iş sahibi olma, evlilik, her şey yatay bağlantılarla yürüyor. Robert Putnam'ın Kuzey ve Güney İtalya'yı karşılaştıran ünlü Demokrasiyi Çalıştırmak kitabında tarif ettiği Kuzey İtalya böyle. Kuzeyi yöneten meclisler halkın geniş katılımıyla oluşuyor. Meclis üyelerinin hemen hepsi toplantılarda söz alıyor, tekliflerde bulunuyor, tekliflerin lehinde veya aleyhinde konuşuyor. Yoğun katılımları zabıtlarda belgelenmiş. İşte bu tarz bağlantılarla yönetilen yapılara yatay diyorum. İnsanlar kendi aralarında teşkilatlanırken bazı işleri yürütmek için başkanlıklar, başkan yardımcılıkları ve başka görevler tanımlıyor. Fakat adı üstünde, bunlar görev; kalıcı statüler değil. Görevin yapılabilmesi için gerekli yetkiler ve onlarla birlikte gelen sorumluluklar. Tayin, terfi, azil... Hepsi eşitler arasında yapılan işlemler.

Lordlar, baronlar

Güney İtalya, Kuzey'den farklı. Orada, ta baştan, Norman egemenler var. Normanlar yerel işlerin yürütülmesi için baronlar atıyor, yetkilendiriyor ve arka çıkıyor. Kurulan teşkilatlar dikey. Halk ve memurlar baronların ağızına bakıyor, onların gözüne girmeye çalışıyor. Baronlar da efendileri Norman'ların...

Bu hâl ve bu hâlin sonuçları, bu hâlin yarattığı toplum psikolojisi bugüne kadar devam etmiş. Kuzey kalkınmış, çağdaş, refahlı İtalya. Güney, fakir, hâlâ mafyaların cirit attığı İtalya. Nedense dikey ilişkiler mafya oluşumuna yol açıyor.

İlişkiler yatay mı dikey mi? Her topluluk için bunu sorun. Mesela bizim partilerimize bakın. Hani şu Kuzey İtalya meclisleri gibi mi? Mesela grup toplantıları gerçekten grup toplantısı mı? Her milletvekili toplantıya katkı yapıyor, öneride bulunuyor, mevcut konular üstünde lehte veya aleyhte

konusuyor mu? Yoksa sadece görevi değil de statüsü başkan olan biri nutuk atıyor ve herkes de onu mu alkışlıyor? Sizce bizim partilerimizde ilişkiler düşey mi yatay mı?

Partilerimiz...

Yalnız grup toplantılarına değil partilerin teşkilatlanmasına bakın. İnsanlar siyasi görüşleri için bir araya gelmiş ve yerel teşkilatlar kurmuş. Sonra bunlar birleşmiş ve bir parti oluşturmuş, sonra da işlerin yürümesi için bir başkan ve yönetim teşkilatları mı kurmuş? Birincisi eşitlerin bir araya gelerek kurduğu bir siyasi yapıdır. Partililer, liderin görevini yapmadığını düşünürse onun yerine başkasını getirir. Bu ağda ilişkiler yataydır.

Yoksa iş tepeden başlayıp aşağı mı gitmiş? Yani birisi çıkıp başkanlığını ilan etmiş, sonra ona tabi bir iç halka, sonra merkezin tayin ettiği yerel başkanlar ve onların iç halkaları mı oluşmuş. Bu ağ, düşeydir. Bir partili, liderin görevini yapmadığını söylerse kendini kapı önünde bulur. Lideri tenkit etmesi ihtimali olan bir yerel teşkilat derhâl feshedilir ve yerine yenisi görevlendirilir. Bu ağda ilişkiler düşeydir.

Toplum ağları tabii veya yapay zekâ ağlarına benzemez. Onlarda yatay veya düşey diye iki türlü iletişim tarzı vardır. Düşey ilişkilerin ağır bastığı toplum ağlarında yatay toplum ağlarına göre daha az zekâ vardır.